

Muodostelma etnologin maisemista

Kysyvä luentopäiväkirja ja raportti seminaariesitelmän muodostumisesta

Paavo Jordman

ETNO0026, “Etnologian syventävät erityisalaopinnot, luento”, 5 op

Etnologia

Historian, kulttuurin ja taiteiden tutkimuksen laitos

Humanistinen tiedekunta

Turun yliopisto

Toukokuu 2024

Sisällys

Mitä maisemantutkimus on?	2
Rannan ja tiedon muodostumisia	16
“Rantaviivoja vai yhteismuotoutumisia?” -esitelmä, 5.4.2024.....	18
Rannasta ruukkikylään.....	22
Sanasto ja käännökset	22
Lähteet.....	23

Mitä maisemantutkimus on?

Osallistuin keväällä 2023 “Mitä maisemantutkimus on? Lähestymistapoja, menetelmiä, aineistoja” -kurssille. Kurssi koostui kaikkiaan 23 vierailijaluennosta, joita käsittelen tässä luentopäiväkirjassa. Käsittelytapani on kurssin nimen tapaan kysyvä; en tiivistä päiväkirjaan luentojen sisältöjä tai reflektoi omaa oppimistani sen enempää kuin mielestäni on välttämätöntä tulkintojeni ymmärtämiseksi.

Kurssin tavoitteena oli luoda artikkelikokoelma maisemantutkimuksesta. Siksi lähetin luentopäiväkirjani kesäkuussa 2023 luennoitsijoille ja annoin palautetta siitä, millaisia näköaloja luennot avasivat maisemantutkimuksen kenttään, sen moninaisuuteen ja alan kehittämismahdollisuuksiin.

Aavistelin, että positioni palautteen antajana on ainutlaatuinen. En ollut aiemmin juuri opiskellut maisemantutkimusta, vaan opiskelen pääaineenani etnologiaa ja sivuaineena maantiedettä. Ennen kurssin alkua koin, että maisemantutkimus niveltyy luontevasti näiden alojen rajapinnoille, mikä lisäsi kiinnostustani osallistua kurssille ja siten oppia alasta lisää. Vaikka tulkintani maisemantutkimuksen alasta jalostuivat kurssin aikana, toivoin, että voisin tarjota luennoitsijoille erityisen monialaista ja avarakatseista palautetta - kenties parhaimmillani myös luoda induktiivisia päätelmiä siitä, miten hahmotan maisemantutkimuksen alaa luentojen perusteella.

Maunu Häyrynen: Maisemantutkijan maisema

Professori Maunu Häyrynen rakensi kuvaa maisemantutkimuksesta peilaamalla alaa sen syntyhistoriaan. Hän kysyi osuvan perustavanlaatuisesti myös, millä perusteilla yksittäinen tieteenala yleensäkin voidaan nimetä ja määritellä. Pidin tällaista tieteenfilosofista taustoitusta yleissivistävänä ja varsin ansiokkaana. Toisaalta juuri maisemantutkimuksen haltuunottamiseksi käsittelytavan syvyys ei välttämättä ollut tarpeen; Häyrysen luennon oleellisinta antia oli sen sijaan pohdinta maisemantutkimuksen ja toisten alojen välisestä suhteesta.

Pohdin alojen suhdetta myös luennon jälkeen esittämässäni kysymyksessä. Häyrynen oli todennut luennolla, että yksi maisemantutkimuksen lähtökohdista on kriittinen teoria, ja alalla on yhteyksiä eräisiin muihin aloihin kuten kulttuurintutkimukseen (engl. *cultural studies*), jotka niin ikään soveltavat kriittistä tutkimusotetta. Koska itselleni tuttujen kulttuurien tutkimuksen alojen (engl. *study of cultures*) tutkimusote on käsittääkseni aiemmin ollut kriittisen sijaan kuvaileva, ymmärtävä tai tulkitseva, jäin pohtimaan maisemantutkimuksen suhdetta muihin tutkimuksenteon lähtökohtiin. Maisemantutkimuksen ja muiden humanististen alojen väliset erot tiedonintresseissä muodostavat siis aihepiirin, jota voisi mielestäni avata lisää.

Toinen huomioni luennon jälkeen koski maisemantutkimuksen oppituolin konkreettista, fyysistä sijoittumista Suomen yliopistokentällä. Tulin ajatelleeksi asiaa, kun Häyrynen avasi luennon lopuksi keskustelun kysyen “missä maisemantutkija on”. Vastasin kysymykseen karun yksinkertaisesti: “Porissa”. Arvaan, että näennäisen hengetön vastaukseni voi kuitenkin auttaa hahmottamaan suurempia kysymyksiä suomalaisesta yliopistopolitiikasta. Minusta olisikin varsin mielenkiintoista kuulla tulkintoja siitä, miksi maisemantutkimusta opetetaan Suomessa suurimpien yliopistokaupunkien sijaan vain yhden yliopiston sivukampuksella, pienehkössä maakuntakeskuksessa. Miksipä porilaisuus ei samalla voisi nousta suomalaisen maisemantutkimuksen vahvuudeksi?

Niina Uusi-Seppä: Rakennettu maisema

FM Niina Uusi-Sepän luento käsitteli suomalaista rakennusperintöä. Hänen tapansa puhua aiheesta yhdistyi mielessäni museologian luentoihin, koska molemmissa korostui viranomaisten vastuu ja toimenpiteet rakennusten suojelemiseksi ja hoitamiseksi. Tällainen painotus on mielestäni perusteltu, jos se toimii tapausesimerkkinä maisemantutkijoiden roolista työelämässä. Toisaalta harkinnan arvoinen kysymys on, esiintyykö maisemantutkimuksen piirissä myös toisenlaisia tapoja hahmottaa rakennettua maisemaa.

Hahmotan itse Uusi-Sepän luentoa asettamalla vastakkain aineellisen ja aineettoman kulttuuriperinnön käsitteet. Uusi-Seppä nimesi luennollaan useita rakennusten arvottamisen perusteita, näistä yhtenä ”säilyneisyyden”. Tulkitsen museologian kurssien ja Lain rakennusperinnön suojelemisesta (498/2010) perusteella, että kyse on lähinnä aineellisesta säilyneisyydestä. Tällöin vaikkapa rakennuksen ilmiänsä muuttava remontti voi heikentää säilyneisyyttä vaikka se takaisi rakennuksen säilymisen käyttökelpoisena – siis aineettoman rakennuskulttuurin mahdollistajana! Kysynkin, olisiko maisemantutkijoiden mahdollista irtautua säilyneisyyden kaltaisista lakikielisyistä viranomaiskäsitteistä ja parhaimmillaan kirittää myös museoalaa kehittymään?

Eeva Raike: Muinainen maisema

Tutkija Eeva Raike esitteli luennollaan koko joukon menetelmiä ja aineistoja, joiden avulla voidaan luoda päätelmiä menneisyyden maisemasta nyky-Suomen alueella. Moni menetelmä oli käsittääkseni yhteinen joko arkeologian, historian tutkimuksen tai geoinformatiikan alojen kanssa. Raiken luento loikin mainiosti kuvaa maisemantutkimuksesta alana, jonka keinovalikoima tutkimusentekoon on monitieteinen, eri aloja syntetisoiva.

Raiken luennon kehikkona oli kysymys siitä, *miten* tutkimusta muinaisesta maisemasta tehdään. Lisäksi hänen kiehtovat tapausesimerkinsä kertoivat siitä, *mitä* maisemantutkija voi selvittää muinaisesta maisemasta. Luentoa olisi kenties vielä voinut taustoittaa perustelemalla, *miksi* tietoa muinaisesta maisemasta halutaan lisätä. Perustelua ei kuitenkaan tarvitse mielestäni turhaan suurennella – haluan suoda maisemantutkijoille sen, että tieteen tieteenteko tieteen itsensä vuoksi on aivan hyväksyttävä peruste sekin.

Simo Laakkonen: Vallan maisemista

Olin paikalla lehtori Simo Laakkosen ja väitöskirjatutkija Teemu Väisäsen luennoilla, joskin saatoin harmikseni keskittyä niihin vain puoliksi¹. Seurasin nimittäin toisella korvalla pääainejärjestöni Kutury:n kriisipalaveria. Palaveri pidettiin, sillä tieto etnologian professuurin jäädyttämisuudesta oli saavuttanut opiskelijayhteisöni edellisenä viikonloppuna. Tätä luentopäiväkirjaa kirjoittaessani pelko jäädyttämisestä on käynyt toteen huolimatta yli 2000 nimeä keränneestä nettiadressista, useiden kansalaisjärjestöjen ja ammattiliittojen kannanotoista sekä Ylen TV-uutisiin 23.1. päättyneestä mielenosoituksesta Turun Yliopistonmäellä – siis kiistoista *vallan maisemassa*.

Simo Laakkonen käytti luennollaan linnoja ja harjuja esimerkkeinä vallan maisemista nyky-Suomen alueella. Arvaan, että myös yliopistoja voisi verrata linnoihin tapana esittää yhteiskunnallista valtaa maisemassa. Suunnittelin kurssin oheen alun perin vieläpä esseitä Verlankosken ympäristöhistoriasta. Aioin tutkia koskea maisemana, jossa ihmisen ja toislajisen luonnon väliset vuorovaikutukset ja siten myös vallankäytön tavat ilmenevät. Entä millainen vallan maisema koskettaa maisemantutkijoita Turun yliopistossa? Tai millaisessa vallan maisemassa muut Laakkosen luennon kuulijat olivat samalla, kun itse seurasin kriisipalaveria? Siinäpä vain muutama ajattelun arvoinen kysymys; arvaan, että Laakkosen tapa puhua vallan maisemasta kysymyksenasetteluiden ja tehtävänantojen avulla oli kokonaisuudessaankin varsin hedelmällinen. Parhaimmillaan se voi herättää kuulijan tai lukijan refleктоimaan omaa rooliaan valtarakenteiden pauloissa – ainakin minut se herätti!

Susanna Siro: Kulttuurinen elinkaarianalyysi

Väitöskirjatutkija Susanna Siron luento eteni kulttuurisen elinkaarianalyysin yleiskuvauksesta siihen, miten menetelmää voidaan soveltaa historiallisen Suomen alueen kaupunkipienoismaailmien tutkimuksessa. Toisaalta Siro kuljetti koko luentoa käyttäen esimerkkinään pienoismaalleja, mikä aiheutti minulle aluksi haasteita ymmärtää luennon sisältöä. Ilman kuvia pienoismaalleista olin ymmälläni siitä, tarkoittiko hän “pienoismaaililla” yksinomaan käsitteellistä rekonstruktiota menetetyistä kaupungista vai sen ohella fyysistä esinettä.

¹ Samasta syystä en kirjoita päiväkirjassa Väisäsen ensimmäisestä luennosta, vaikka pidin sen sisältöä osuvana ja asiantuntevana.

Luennon loppupuoli tarjosi onnekseni konkretiaa: Siro käytti tapausesimerkkinä Porin historiallista pienoismallia, joka sijaitsee fyysisenä esineenä Satakunnan museon tiloissa. Uskon, että esittelemällä tällaista tutkimusta pienoismallien kaltaisista maisemakuvauksista voi eritellä myös maisemantutkijan rooleja maiseman ymmärtäjänä: eroaako maisemantutkijan rekonstruktio kaupungista pienoismallin tekijän rekonstruktioista ja miksi?

Matti Riihimäki: Maisemanhoitoalueet kulttuurimaiseman suojelun välineenä

Maisemantutkimuksesta väitellyt Matti Riihimäki esitteli luennollaan väitöskirjansa tutkimuskohteita ja tuloksia. Luento oli ihailtavan teoreettisesti valistunut, ja Riihimäki yhdisti luontevasti tapausesimerkkejä kolmesta suomalaisesta maisemanhoitoalueesta korkealentoisiin teoreettisiin malleihin. Myös Riihimäen esittämät kaaviot muun muassa aluekehityksen polkuriippuvuusmallista kiehtoivat minua, joskaan luennon aika ei aivan riittänyt niiden kattavaan läpikäymiseen. Lisäksi minulle jäi epäselväksi, mikä joidenkin visuaalisten esitystapojen tarkoitus oli – olivatko ne tapa luoda ja välittää merkityksiä vai ainoastaan kuvittaa ja siten elävöittää tekstimuotoista sisältöä?

Arvioin, että luento tarjosi laadukkaan esimerkin maisemantutkimuksesta, joka voi samanaikaisesti olla sekä yhteiskunnallisesti vaikuttavaa että puolueettomuuteen pyrkivää, erilaisten intressiryhmien näkemyksiä yhteensovittavaa. Toisaalta arviointiani vaikeutti tiedon puute siitä, kenen näkemyksiin Riihimäen tutkimustulokset vaikkapa maisemanhoitohankkeiden hyödyistä ja onnistuneisuudesta perustuivat. Etnologina otaksuin, että kyse olisi maisemanhoitoalueiden asukkaiden ja muiden paikallisten mielipiteistä. Riihimäen väitöskirjan (s. 59–60, 332–334) lukeminen kuitenkin paljastaa, että viranomaisten ja muiden asiantuntijoiden ääni kuului hänen tutkimusaineistossaan erityisen voimakkaana. Tämä aineistonkeruun lähtökohta on mielestäni perusteltu, kunhan se tuodaan julki tutkimusta esiteltäessä. Jos siitä päinvastoin vaietaan, voiko riskinä olla, että maisemantutkimuksesta syntyy kuva jopa elitistisenä alana?

Taarna Valtonen: Maiseman kielellinen ulottuvuus

Filosofian tohtori Taarna Valtonen teki luentonsa alussa palveluksen opiskelijoille esittämällä neljä oppimistavoitetta. Tavoitteet vaikuttivat mielestäni tärkeiltä – sellaisilta, joiden saavuttamiseksi voisi pitää useammankin luennon. Aihetta tälle voisi olla, sillä luennon keskiössä ollut maiseman kielellinen haltuunotto koskee kaikkia kulttuureja. Tällä kertaa tapausesimerkkinä kuitenkin olivat tenonsaamelaiset yhteisöt Utsjoella.

Valtosen luento painottui tenonsaamelaisten paikannimien ja paikkakategorioiden merkityksiin, joskin hän kertoi vaikuttavalla tavalla myös Stohposaiája-puroon liittyvästä muusta perinnetiedosta. Maisemaan kytkeytyvän perinnetiedon lajit, syntymis- ja välittymisprosessit muodostavat aihepiirin, josta kuulisin mielelläni myös lisää. Arvaan, että tietoa ja aineistoa vieläpä olisi paljon! Mielestäni hyvä esimerkki tästä on jo eläköityneen folkloristin Pasi Engoksen väitös “Minä melkein uskon – Yliluonnollinen ja sen kohtaaminen tenonsaamelaisessa uskomusperinteessä” vuodelta 2012. Viimeisinä tutkijanvuosinaan ja läksiäisluennollaan 18.5.2022 Enges puolestaan käsitteli yliluonnollisen *paikkaa* ja *tilaa*. Voisiko maisemantutkija taas arvioida, millainen olisi *yliluonnollisen maisema*?

Teemu Väisänen: Maisema ilmasta

Väitöskirjatutkija Teemu Väisänen toinen luento vertautui mielessäni Eeva Raiken luento (ks. sivu 4), sillä molempien painopisteenä oli maisemantutkimuksen aineistojen ja menetelmien esittely. Koska Väisänen kuitenkin valotti geoinformatiikan menetelmiä syvemmin kuin Raike, luento täydensi sopivasti aiempaa tietoa. Itse taas olin kerryttänyt vastaavaa tietoa myös maantieteen kursseilla, ja tietosisällön haltuunotto oli siksi helppoa. Menetelmien käyttö rakennusperinnön, muinaisjäännösten ja ympäristöhistorian tutkimuksessa oli kuitenkin minulle uutta – siis sellaista paikkatiedon käyttöä, joka lienee ominaista juuri maisemantutkimukselle. Siksi näiden käyttötapojen esittely osana maisemantutkimuksen kursseja ja julkaisuja on mielestäni erityisen arvokasta.

Entä miten arvioisin Väisänen esittelemiä menetelmiä suhteessa aiempaan tietooni? Kyse oli luennon nimen vihjaamalla tavalla lähinnä kaukokartoitusmenetelmistä ja niillä luotujen rasteri- ja pistepilviaineistojen käytöstä paikkatietoanalyysissä. Tätä taustaa vasten luennon lopun maininta osallistuvasta paikkatiedosta (engl. *PGIS*) vaikutti hieman irralliselta, vaikkakin aiheena minua

erityisen paljon kiinnostavalta. Voisiko osallistuvan paikkatiedon irrottaa tulevaisuudessa jopa oman luentonsa, kurssinsa tai artikkelinsa aiheeksi?

Laura Puolamäki: Yksi joki, kaksi maisemaa

Tutkija Laura Puolamäen luennon ihmisläheinen, paikallista ympäristötietoa hyödyntävä ja tuottava lähtökohta oli minulle etnologina tuttu – toivottavasti en silti ole jäävi väittäessäni, että lähtökohta oli luennon ilmeinen vahvuus. Puolamäen esimerkki siitä, kuinka Eurajoen tilan institutionaalinen tarkkailujärjestelmä ei aiemmin osannut hyödyntää paikallista tietoa joen saastumisesta ja virkistyskäytöstä oli sekin naseva. Luennosta tulikin mielessäni kuin mainos sen puolesta, miksi humanistista ja maisemantutkimuksellista osaamista tarvitaan osaksi viranomaisprosesseja. Siten arvioin, että luennon aihe voisi hyvin toimia näyteikkunana maisemantutkimukseen. Lisäksi luennon otsikon “kaksi maisemaa” muodostavat mielestäni käyttökelpoisen tulkintakehikon, joka on sovellettavissa muuallekin kuin jokimaisemaan. Siksi en kirjoita Puolamäen aiheesta enempää tässä luvussa, vaan sovellan kehikkoa seuraavassa luvussa “oppimaiseman” käsitteeseen.

Päivi Granö: Oppimaisema

Maisemantutkimuksen ja kasvatuksen asiantuntija Päivi Granö yhdisti osaamisalueitaan käsittelemällä luennollaan *oppimaisemaa*. Aihepiirien yhdistäminen ei jäänyt tähän, sillä Granö liitti onnistuneesti yhteen pohjoismaisen koululaitoksen historiaa sekä uutta pedagogista tutkimusta. Vain Granön esittelemien englanninkielisten käsitteiden katras oli hieman jäsentymätön, mutta tarjosi sekin silmäyksiä aiheen yhtymäkohtiin tilan tutkimuksen kanssa.

Granön aihe yhdistyi mielessäni myös Laura Puolamäen luennon sisältöihin: sovellan oppimaiseman ymmärtämiseen Puolamäen jäsenystä “näkyvään” ja “kätkeytyyn” maisemaan. Siinä missä kouluarkkitehtuuri ja opetussuunnitelmat edustavat näkyvää, virallistunutta maisemaa, Granön mainitsemat koulumatkat ja väistötilat edustanevat paitsi informaalia oppimista, myös kätkeytyä, epävirallista oppimaisemaa. Koska suuri osa tiedosta syntyy Puolamäen kehikossa juuri informaalisti ja paikallisesti, tiedon syntyyn *kätkeytyssä oppimaisemassa* voisi mielestäni kohdistaa entistä enemmän huomiota maisemantutkimuksessa.

Löysin vielä toisen, yllättävän ja kenties sattumanvaraisenkin yhtymäkohdan Puolamäen kehikkoon, kun Granö esitti tutkimuskohteensa Rauman Pohjoiskehän koulun ilmakuvan. Koulun pohjaratkaisu toi oitis mieleeni Turun Kakolan vankila-arkkitehtuurin panopticon-vaikutteineen². Olikohan kyse yksinomaan omasta, informaalista tulkinnastani, vai voiko molempien rakennusten muoto toimia valvonnan välineenä? Onko tällainen valvonta ja vallankäyttö oppimaisemassa näkyvää vai kätkeytyä, julkista vai ääneen lausumatonta? Siinäpä ehkä hankalia kysymyksiä, mutta mielestäni sitäkin kiinnostavampia tutkimuskohteita.

Zieda Tamasauskaite & Antti Wallin: Social landscape

Not only had Tamasauskaite's & Wallin's lecture two presenters, but it consisted of two distinct parts: one theoretical, the other practical description of a research setting. This unfortunately made it somewhat difficult for me to see the bigger picture and to form a synthesis of the lecture. For this reason, I will next cover my interpretations on both the parts separately.

Sociologist Antti Wallin started the lecture by telling of the social landscape. *Social*, in his sense, mostly meant 'product of social practises and representations'. However, I also noticed that Wallin cited the sociologist Henri Lefebvre and social geographer David Harvey. Because both were academics in similar fields, could "social landscape" also be useful term to denote sharing similar knowledge interests with social studies? In the cases of Lefebvre and Harvey, that would also mean an inclination towards Marxist schools of thought. That, in turn, could commendably support Maunu Häyrynen's earlier notions on relations between landscape studies and critical theory.

Doctoral researcher Zieda Tamasauskaite presented her fascinating and detailed research on the user groups and activities in Narinkkatori, Helsinki. I paid attention to the user group that was relatively largest, but still a minority: the "ordinary people". After the lecture, I asked a question on what makes this group more "ordinary" than most. Why did I? As an Ethnologist, I am interested in even the most mundane, everyday meanings. Thus, I would like to further problematise the possible preconditions and hidden meanings of ordinariness in the cityscape.

² Kakolaa on tutkittu pääaineessani etnologiassa (ent. kansatiede). Lisätietoa arkkitehtuurista on Panu Savolaisen kappaleessa teoksessa Hakamäki, Harri 2016: *Kakolan vankila 1853–2007*, s. 50–51. Turun yliopisto, Turku.

Laura Seesmeri: Maiseman kokeminen

Tutkijatohtori Laula Seesmeren ensimmäinen luento käsitteli koettua maisemaa tuoreesta lähtökohdasta, pintaa syvemmältä. Vaikka osa Seesmeren esitysmateriaalista vaikutti minusta jokseenkin viimeistelemättömältä ja hämmäiseltä, pidin luennon aihetta yhtenä koko kurssin inspiroivimmista. Kirjoitinkin luennon aikana muistiin joukon jatkokysymyksiä, joista osan esitin myös ääneen. Monista kysymysten aiheista olisi mielestäni yhä kiinnostavaa saada lisätietoa:

- Seesmeri esitti ajatuksen siitä, ettei merimaisema rajaudu merenpintaan, siis veden ja ilman kohtaamispaikkaan. Peilasin ajatusta kysymällä, rajautuuko se sitten veden ja maan kohtaamispaikkaan, *rantaviivaan*. Keskustelua sivusta seurannut Simo Laakkonen totesi myöhemmin, ettei rantaviivoja ole ilmeisesti juuri tutkittu humanistisesti. Vaan kuinka ollakaan: pitkälti luennon inspiroimana niistä on nyt kirjoitettu ainakin yksi artikkeli³!
- Seesmeri kertoi, että ihmismaantieteilijä John Wylieen mukaan koettu maisema koostuu jännitteistä. Voiko jännite maan ja veden välillä siis rakentaa kokemusta ihmisen paikasta maailmassa? *Kyllä*, vastasi Seesmeri: ainakin Turun saariston kalastajien uimataidottomuus antoi aiemmin merelle toiseuden merkityksiä ja ylläpiti siten maan ja veden välistä jännitettä.
- Teologi Ivone Gebara korostaa ihmisen fenomenologista suhdetta veden sijasta maahan toteamalla, että “olemme maaihmissiä”⁴. Onko merimaisema (engl. *seascape*) siis ihmisen kokemukselle vieraampi, vähemmän maanläheinen käsite kuin *landscape*?

En oleta, että näihin kysymyksiin voisi tarttua tutkimuksessa ainakaan lähiaikoina. Minun on oikeastaan syytä empiä koko avaustani: ovatko kysymykseni yleensäkin riittävän konkreettisia operationalisoitaviksi? Arvaan kuitenkin, että ehkäpä juuri Seesmeren tutkimusasetelma voisi vastata kysymyksiin ainutlaatuisella tavalla: onko sukeltajilla erilainen kokemus maan ja veden vastakkainasettelusta kuin muilla? Miksi, tai miksei?

³ Jordman, Paavo 2023: The life of coastlines. *European Geographer* 17 [painossa].

⁴ Laurén, Kirsi M. 2006: *Suo - sisulla ja sydämellä — suomalaisten suokokemukset ja -kertomukset kulttuurisen luontosuhteen ilmentäjinä*, s. 92. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.

Korostusta on toisaalta myös haastettu tutkimuksessa. Esimerkiksi Astrida Neimanis (2017) vertaa ihmiskehoa veteen teoksessaan *Bodies of Water - Posthuman Feminist Phenomenology*. Bloomsbury Publishing, Lontoo.

Sama toteamus inspiroi minua kursivoimaan otsikon ensimmäisen sanan kandidaatintutkielmassani Jordman, Paavo 2022: “Maat ovat olleet ehdottomasti siunaus” – Kategoria-analyysi Turun kosteikoiden omistajien paikkamerkityksistä. <https://dx.doi.org/10.13140/RG.2.2.14171.85289>.

Pia Hovi: Yksilöllinen ja yhteisöllinen maisema

Helmikuun ensimmäisen kurssikerran molempien luentojen⁵ aiheena oli maiseman esittäminen eri taidemuodoissa ja samalla taiteen käyttö maisemantutkimuksen aineistona. Luennot muodostivat siten mielessäni oivan kokonaisuuden yhdessä Susanna Siron aiemman luennon kanssa. Taiteilija Pia Hovin aiheen vahvuutena oli vieläpä Siron luento verrattuna eurooppalaisen, monisatavuotisen maisemamaalausperinteen monimuotoisuus, joka voi parhaimmillaan ilmentää maisemäkäsitysten muuttumista.

Oliko näin laaja maalausperinteen ja taiteen tyylikausien läpikäyminen sitten tarpeen? Mielestäni aiheessa on runsaasti potentiaalia siltä osin, kuin se voi valaista luennon otsikon teemoja, “yksilöllistä ja yhteisöllistä maisemaa”. Minusta vaikuttaa selvältä, että vaikkapa ekspressionistinen maisemamaalaus ilmensi taiteilijansa sisäistä ja siten yksilöllistä maisemaa. Jos oletetaan, että taiteilijoilla on kyky vangita teoksiinsa oman mielenmaisemansa ohella ‘ajan henkeä’, mitkä maalaustaiteen virtaukset sitten ilmensivät aikansa yhteisöllistä maisemaa? Väitän, että näihin kysymyksiin keskittymällä aiheen käsittelytapa voisi olla yleissivistävän ohella oivaltava ja uutta tietoa tuottava.

Ilona Hankonen: Metsämaisema

Häkellyin FT Ilona Hankosen asiantuntevuudesta ja luennon suuresta tietomäärästä. Siinä missä luennon esitysmateriaali koostui vain kuvista, Hankonen tulkitsi kuvien sisältöjä ja niissä piileviä merkityksiä oivaltavasti joskin väläyksenomaisesti, muun sisällön ohessa. Luennon aikana en voinut kuin kirjoittaa näppäimistö sauhuten - oma ajatteluni jäi siis valitettavasti vähemmälle!

Miten sitten jäsentäisin ja erittelisin luennon laajaa, hieman hahmotontakin sisältöä? Hankonen kertoi kattavasti suomalaisten metsien ympäristöhistoriasta niin toislajisen luonnon, arkisen metsäkulttuurin, taiteen kuin osin tieteenhistoriankin lähtökohdista. Mielestäni ansiokkaimpia olivat kuitenkin ne Hankosen kysymykset ja vastaukset, joiden sävy oli tulkinnallinen, vertaileva ja syy-seuraussuhteita rakentava: Miksi monet metsäpalot ovat Suomessa pienialaisia? Miten karhun kallo symboloi metsän käytön aiempaa sukupuolittumista itäsuomalaisessa eräkulttuurissa? Miltä osin

⁵ En käsittele tässä päiväkirjassa erikseen Laura Seesmeren toista luentoa; tyydyn toteamaan, että luento oli pitkiä aineistokatkelmia lukuun ottamatta hyvä esimerkki maiseman esitystapojen tutkimuksesta.

nykyajan suomalaisen metsän merkitykset eroavat keskieurooppalaisista? Mistä tulisi ottaa oppia suomalaisten luonnonsuojelukonfliktien ratkaisemiseksi? Kenties syvempi tarttuminen pariin tällaiseen pulmaan voisi terävöittää luennon aiheen käsittelyä.

Anne Savola: Hiljaiset alueet – tärkeä osa äänimaisemaa

Ympäristöasiantuntija Anne Savola laajensi kurssin maisemakäsitystä moniaistisemmaksi kuulostelemalla äänimaisemaa. Arvioin, että hänen käsittelytapansa liitti sopivasti yhteen sekä viranomaistyötä että aiempaa tieteellistä tutkimusta. Lopuksi hän uskalsi edetä myös omakohtaisiin kokemuksiin ja tulkintoihin.

Toisaalta minusta vaikutti, että luennolla esitetyissä viranomaisjulkaisuissa piilotteli niin suuri paradoksi, ettei Savola käsitellyt sitä sen ansaitsemassa laajuudessa. Luennon mukaan luonnontilaisilla äänimaisemilla on nimittäin arvoa monilajiselle luonnolle. Toisaalta moni hiljaisia alueita kartoittava selvitys ilmeisesti pyrkii hiljaisten alueiden virkistys-, matkailu- ja arkikäytön lisäämiseen. Eivätkö tällaiset ihmistoiminnot kuitenkin voi lisätä melua hiljaisilla alueilla? Olisiko siis tarpeen selvitysten tavoitteista poiketen keskittää ihmistoimintaa pois hiljaisilta alueilta ja siten turvata alueiden hiljaisuutta? Kysymyksiin ei arvatakseni ole yksiselitteisiä vastauksia, mutta niitä olisi mielestäni aihetta pohtia enemmän.

Outi Rantala, Minna Nousiainen ja Seija Tuulentie: Matkailumaisema

Lapin yliopiston ja Luonnonvarakeskuksen tutkijat esittelivät luennollaan etnografisen tutkimuksen matkailusta Riisitunturin maisemassa. Esitellyt tutkimusmenetelmät (kuten eläytyminen poroksi) ja tulokset (kuten konfliktit maanomistajien ja -käyttäjien välillä) olivat minusta esimerkillisiä – sitä työsarkaa, johon soisinkin nykyaikaisen etnografian tarttuvan. Sen sijaan luennoitsijoiden tapa sovittaa yhteen sellaisia käsitteitä kuin *maisema*, *liikkuvuus* ja *turismi* sai minut mietteleeäksi.

Toistan käsitykseni siitä, että tutkimuksen aiheena oli liikkuvuus Riisitunturin maisemassa. Arvaan, että tällöin vaikkapa tunturissa samoava on kiinteämmin osa tutkimuskohdetta kuin tunturille kulkeva, tunturia sivuava tai sen ohittava. Tutkimuskohteen rajausta on eittämättä tarpeen, mutta muodostaa mielessäni hassun kontrastin turismin käsitteen kanssa – turismiin kun muistaakseni liittyy

ympäristöantropologi Tim Ingoldin ja kulttuuriperinnön tutkija Laurajane Smithin mukaan läpikulkemisen merkityksiä. Onko kyse siis siitä, että Riisitunturia tutkivakin läpikulkee, ohittaa tutkimuksessaan muut maisemat kuin Riisitunturin? Vai olisiko maisemantutkijoilla päinvastaisesti ainutlaatuinen mahdollisuus laajentaa turismin merkityksiä: jospa Riisitunturin turismi ei Ingoldin ja Smithin tulkinnoista poiketen olisikaan liikkumista päämäärästä toiseen vaan liikkuvuuden tiedostamista päämääräksi itsessään?

Aura Colliander ja Chenru Xue: Arktisen erämaan maisema

Luentokerran 8.2. toisen luennon aiheena oli ensimmäisen tapaan pohjoinen maisema, mutta Suomen ja Euroopan rajojen ulkopuolella – virkistävästi ensimmäistä kertaa koko kurssilla! Luennon pitivät väitöskirjatutkijat Chenru Xue ja Aura Colliander, joista Colliander oli minulle entuudestaan tuttu muovien tutkijana, siis aivan eri yhteydestä. Tämä herätti minut kysymään, millaista asiantuntemusta luennoitsijoilla oli luennon aiheesta ja oliko jotain, mitä he eivät olisi vielä tulleet ajatelleeksi.

Kun palaan nyt luennon esitysmateriaaleissa otsikkodian pariin, huomaan, että alaotsikon oiva aihearjaus “hallinnollinen representointi” ohjasi luennon sisältöä vahvasti. Luennon aikana en kuitenkaan käsittänyt tätä, vaan jäin hämmennyksiin siitä, *kenen* representaatioista oikein oli kyse. Hallinnon näkökulma asettaa nyt mittasuhteisiin sen, miksi maisemasta yleensäkin puhuttiin “erämaana” (engl. *wilderness*), vaikka käsite on Ilona Honkosen aiempaa luentoa soveltaen omiaan poissulkemaan alkuperäisväestö maisemasta ja siten loukkaamaan heitä. Siksi aiheen käsittelyssä tulisi mielestäni tämentää heti alkuun, että tavoitteena on selittää tiettyä diskurssia ja arvioida, kenen diskurssista on kyse.

Elina Stenström-Tuomarila: Virtavesien maisema

Vesiensuojelun parissa työskennelleen FT Elina Stenström-Tuomarilan luento oli ainut, jonka materiaaleja en enää jälkikäteen löytänyt Moodlesta – harmikseni, sillä luennon aihe oli minusta vallan kiinnostava. Kiinnitin luennolla huomiota sen värikkääseen monitasaisuuteen: Stenström-Tuomarila esitti arvokkaita esimerkkejä paikallisesta perinnetiedosta ja osallistavista kenttätöistä Muistionjoella ja muissa suomalaisissa jokimaisemissa. Toisaalta hän käytti syvän metaforisia

käsitteitä jokiympäristön ja -maiseman hahmottamiseksi muun muassa *rihmastona*. Ajatusmalli on minulle tuttu ainakin ympäristöantropologi Tim Ingoldin julkaisuista – onko kyse siis trendikäsitteestä? Oli tai ei, liitän abstraktien käsitteiden käyttöön sekä vahvuuksia että heikkouksia. Kun käsitteitä abstrahoidaan ja sovelletaan uusiin aihepiireihin, niillä on riski vaeltaa ja menettää merkitystään. Samalla ne voivat kuitenkin uusintaa ja uudistaa tieteellistä puhetapaa ja siten tukea maisemantutkimuksenkin kehitystä. Sanoissa on voimaa; suosittelen siis, että käsitteiden käyttötapoihin kiinnitetään huomiota!

Satu Sarkoranta: Maisemantutkija kaupunkisuunnittelijana

Kaupunkisuunnittelijana ja ylitarkastajana työskennelleen Satu Sarkorannan luento oli virkistävää seurattavaa: hänen maanläheinen näkökulmansa toimi aiemman Niina Uusi-Sepän luennon tapaan esimerkkinä maisemantutkijan sijoittumisesta suomalaiseen työelämään ja toi mieleeni pääaineeni työelämäluennot.

Luento oli valaiseva myös siksi, että olen ajatellut maisemantutkijoiden asiantuntemuksen täyttävän varsin hyvin kaupunkisuunnittelun aukkokohtia. Suunnittelutehtävissä työskenteleviä maisemantutkijoita sopii kertakaikkiaan nostaa valokeilaan! Siksi yllätyin aiemmin, kun huomasin Turun yliopiston tilastoista, että suurehko osa maisemantutkimuksesta valmistuneista jää Sarkorannan tapaan töihin Satakuntaan. Eikö muissakin maakunnissa kuitenkin hyödyttäisi juuri maisemantutkijoiden suunnitteluosaamisesta? Ehkäpä tiedon lisääminen maisemantutkimuksen alasta auttaisi siinä, että alan asiantuntemusta osattaisiin paremmin hyödyntää koko Suomessa.

Sami Louekari: Maisema ja ympäristö - maisemantutkimus ja ympäristöhistoria

Sami Louekari on monen meriitin mies – hän esitteli taustaansa luentonsa alussa ansaitusti pidemmin kuin moni aiempi luennoija. Olisiko vähempikin siis riittänyt? Ehkei, sillä Louekarin akateemiseen ja ammatilliseen polkuun kiteytyy tietoa maisemantutkimuksen yhteyksistä eri tieteenaloihin. Luennon aihe ympäristöhistoriakin ymmärrettävästi selkiytyi mielessäni peilaamalla sitä Louekarin henkilökuvaan.

Luento oli samanaikaisesti sekä tiivis että kattava katsaus ympäristöhistoriaan ja jäsensi niin tutkimussuuntauksen historiallista taustaa kuin tutkimuskohteitakin. Kenties luentoa voisi edelleen kehittää yhdistämällä sen laaja-alaisen näkökulman yksityiskohtaisempiin tutkimusesimerkkeihin. Voisiko aiheen yhdistäminen vaikkapa Ilona Hankosen substanssiosaamiseen tai Eeva Raiken menetelmäosaamiseen luoda entistä vaikuttavamman kokonaiskuvan ympäristöhistoriasta?

Katrina Virtanen: Kartat maisemantutkimuksessa

Väitöskirjatutkija Katrina Virtasen luento sinetöi vierailijaluentojen sarjan, ja teki sen vielä kurssin arvolle ja moninaisuudelle sopivalla tavalla: piirtämällä kaaren aina Ruotsin vallan ajan kartografiasta nykyajassa voimistuviin trendeihin kuten osallistuvaan paikkatietoon. Etenipä hän viimeisessä diassa vielä valtakunnanrajojen ulkopuolellekin.

Vaikka paikkatietoa käytetään nykyään laajalla skaalalla eri tieteenaloja, maisemantutkimus on mielestäni pioneeriasemassa soveltamassa paikkatietomenetelmiä humanistisiin tutkimuskysymyksiin. Väitän, että kokemuksellinen paikkatieto vielä edustaa fenomenologisuudessaan humanistisen tutkimuksen kovaa ja pehmeää ydintä: sillä voi tavoittaa niin inhimillisen kokemuksen suuria linjoja kuin kokemuksen paikantumista kokijan ajalliseen, paikalliseen, sosiaaliseen ja omakohtaiseen kontekstiin.

Luentopäiväkirjan päätteeksi en vieläkään tiedä kaikkea siitä, mitä maisemantutkimus on – mutta hyvä niin! Sen nimittäin tiedän, että maisemantutkimus on tulevaisuuden ala täynnä kehityspotentiaalia. Ehkäpä seuraavaksi onkin aika kysyä, mitä sellaista maisemantutkimus *ei* ole, mitä se voisi olla huomenna.

Rannan ja tiedon muodostumisia

Millaisen kuvan luentopäiväkirjani muodostaa maisemantutkimuksesta? Muodostaako se kokonaiskuvaa ollenkaan? Kenen kokonaiskuvan?

Tämä kurssityö ei ole kokonaisvaltainen monografia. Ennemmin se on monografian vastakohta: erilaisista säikeistä punottu verkko, pienistä puroista kasvava virta tai monesta mielikuvasta koostuva kollaasi. Olen paitsi koonnut edellisille sivuille luentopäiväkirjan porilaisista luennoista, luonut seuraavalle sivulle kuvakollaasin työn inspiraation lähteistä vuosilta 2018–2023. Työtä on ohjannut tarpeeni punoa yhteen lankoja viime vuosilta, jotta voisin löytää jotain kokonaan uutta.

Kirjoitin luentopäiväkirjan hiljalleen keväällä ja kesällä 2023. Lisäksi inspiroiduin Laura Seesmeren luennoista (s. 10) niin paljon, että kirjoitin inspiraation valossa artikkelin *European Geographer* -julkaisuun. Kyse on eurooppalaisesta maantieteen opiskelijoiden verkkojulkaisusta, jonka uutta numeroa ei ole harmikseni vielä kukaan julkaistu. Siihen on siksi hieman vaikeaa viitata, mistä syystä olen ujutannut artikkelin tärkeimmät oivallukset osaksi tätä kurssityötä.

Artikkelin kirjoittaminen aloitti prosessin, jonka viimeisin tuote oli esitelmäni *Aallonharjalle* -tutkimusverkoston (AHA) kevätseminaarissa Turun yliopistolla 5.4.2024. Verkosto keskittyy ihmistieteelliseen meritutkimukseen, mutta seminaarin perusteella se on laajentamassa painopistettään myös maalle. Seminaarin nimen ja ympäristöhistorioitsija Otto Latvan alkusanojen mukaisesti AHA on siis ”rantaumassa”.

Esitelmäni liittyi teemaan, josta olen ollut varsin kiinnostunut viime vuosina: osallistavien, kokeilevien ja taideperustaisten menetelmien käyttöön maiseman jäsentämisessä, esittämisessä ja kehittämisessä. *Osallistavat menetelmät* (kuvat 2–4 ja 7–8) ovat nähdäkseni etnologien vahvuusalueita, *kokeilevuus* ja *taideperustaisuus* (kuvat 1 ja 7–9) taas ovat edustaneet omaa harrastuneisuuttani. Kenttänä menetelmien kehittämiseen olen puolestaan käyttänyt rantoja, kosteikoita ja rantakosteikoita - maisemia, joita voisi kuvailla trendikäsitteellä *terraqueous*. En ole tutkinut tällaisia maisemia siksi, että ne olisivat erityisen hedelmällisiä tutkimuskohteita vaan siksi, että ne ovat olleet helppoja tapoja aloittaa. Luonnonilmiöiden jäsentäminen ei edellytä humanistin tarkkaa silmää maailman monimutkaisuuden edessä.

Kollaasi rannan ja tiedon muodostumisista

- Kuva 1: Miellekartta Rotterdamin satamasta (Harteveld 2020)
- Kuvat 2 ja 3: Kulttuurikartoitusta Raumalla 29.3.2023 ja työn tuloksia (Hietava ja muut 2023; Jordman 2023a). Kuvat on ottanut Mitri Voutila.
- Kuva 4: Karttaesitys Aurajoesta (Jordman 2022). © OpenStreetMapin tekijät & Stamen Design.
- Kuva 5: Paraisten Brattnäsvikenin ilmakuva (Väisänen 2023, 23)
- Kuva 6: Karttaselite järviruokobiomassasta Brattnäsvikenillä (Väisänen 2023, 47)
- Kuvat 7 ja 8: "coastLINES"-taidetyöpaja Viron Vösussa 5.5.2023 (Jordman 2023b, 6–7)
- Kuva 9: Meshwork joen, vesivoimaloiden ja kokemuksen yhteenkietoutumisesta Etelä-Tirolissa, Italian Alpeilla (Elixhauser & Bösch & Vogel 2018, 293)

Raportoin seuraavaksi kokonaisvaltaisesti esitelmäni prosessin: sen taustan, sisällön, toteutustavan, kokemuksen esitelmän aikana, saamani palautteen ja tulkintani esitelmän jälkeen. Etenen peilaamaan prosessissa haltuunottamiani ajattelun apuvälineitä lyhyesti pro gradu -tutkielmani teorianmuodostukseen. Lopuksi esitän vielä luettelon käsitteistä, joita olen hyödyntänyt raportissa. Viittaan käsitteiden lähteisiin leipätekstin sijaan vasta käsiteluettelossa.

“Rantaviivoja vai yhteismuotoutumisia?” -esitelmä, 5.4.2024

On iltapäivä. Seminaarivieraat palaavat hiljalleen tauolta Calonian luentosaliin. Tarjolla on ollut kahvia, hedelmiä ja pullaa. Kylläpä meitä hemmotellaan! Seminaarin järjestäjä kysyy, onko minulla esitysgrafiikkaa heijastettavaksi valkokankaalle. Ei ole, mutta haen suunnitelmani mukaisesti verkosta karttakuvan Märketin majakkaluodosta.

Märketin kartalla näkyy monenlaisia viivoja: paitsi rantaviiva veden ja maan välillä, myös valtakunnanraja Suomen ja Ruotsin välillä (Kuva 10). Mikä on saanut minut kiinnostumaan viivoista syrjäisen luodon kartalla?

Kuva 10. Karttaesitys Märketin majakkaluodosta Ahvenanmerellä. Esitys perustuu OpenStreetMapin paikkatietoaineistoon. Aineisto koostuu pisteistä, joiden välillä kulkee suoria viivoja. Kartassa violetti viiva kuvaa valtakunnanrajaa, vihreä taas rantaa. Viivat puolestaan rajaavat maan- ja merenpinnan toisistaan. OpenStreetMapin aineisto syntyy, kun vapaaehtoiset kartoittavat yhdessä (Jordman 2022). © OpenStreetMapin tekijät.

Olen järjestänyt viime vuosina osallistavia kartoitustyöpajoja eli “mapathoneja” eri organisaatioiden tarpeisiin. Joskus niissä on kartoitettu luonnonkatastrofialueiden rakennuksia Keski-Amerikassa, toisinaan palveluita Varissuolla tai rantaviivoja Nauvossa. (Jordman 2022.) Työpajojen osallistajat ovat kuitenkin päivitelleet sitä, miten vaikeaa rantoja onkaan kartoittaa piste pisteeltä ja viiva viivalta. Miten havaita rantaviiva, jos rantaa peittää vaikkapa ruovikko (Kuva 5)?

Rantaa ei ole aina käsitetty viivana, vaan veden ja maan tarkka rajaaminen viivojen avulla yleistyi vasta 1700-luvun lopussa (Grancher & Serruys 2021, 17). Länsimainen tapa hahmottaa maisemaa suorina viivoina palautuu maanmittaukseen. Maiseman pelkistäminen tällaisiksi viivoiksi on tapa osoittaa rationaalisuutta ja tieteellisyyttä sekä hallita ympäristöä. (Ingold 2007, 85, 152–159.)

Hallinnan käsite sai esitelmäni jälkeen seminaariyleisöltä enemmän vastakaikua kuin olin odottanutkaan. Käsitteessäpä on sellaista potentiaalia, jota en ollut huomannut! Koetan siksi sovittaa käsitettä seuraavaksi Märketille.

Hahmotan Märketin paikkana, jossa Suomi, Ruotsi, maa, meri ja ilma kohtaavat. Märketillä ne solmivat suhteita toisiinsa ja muotoutuvat näistä suhteista - *yhteenkietoutuvat*. Maanmittaaja voi kuitenkin pelkistää hallitsemattomatkin kohtaamiset suoriksi viivoiksi ja siten alistaa ne hallinnalle. Suomalaiset esimerkiksi rakensivat Anderssonin (2015, 263–265) mukaan Märketin majakan vuonna 1885 erehdyksessä Ruotsin puolelle. Kun erehdys tuli Suomen valtionhallinnon tietoon vajaa vuosisata myöhemmin, valtiot sopivat rajan siirtämisestä. Kartan viivat ovat siten yksi tavoista esittää yhteiskunnallista valtaa maisemassa (ks. Simo Häyrysen luento, s. 5).

Joku seminaariyleisöstä kiteytti osuvasti, että Märketin kautta kulkeva valtakunnanrajahan on “veteen piirretty viiva”. Se ei juuri näy aineellisessa maisemassa, vaikka se vaikuttaakin⁶ aineellisiin käytäntöihin. Havainto veteen piirretystä viivasta vertautuu mielessäni tapaan, jolla raumalaiset jäsensivät Selkämeren kulttuurikartoitustyöpajassa keväällä 2023 (Kuva 2). Vaikka heille oli annettu pistemäisiä tarroja tarkkojen sijaintien esittämiseen kartalla, he kuvasivat niillä laajoja kokonaisuuksia kuten “koko Rauman saaristoa” (Kuva 3) - merta kun on mahdotonta pelkistää pisteiksi tai viivoiksi.

⁶ Andersson (2015, 263) kertoo Märketin majakanvartijoiden kertomusperinteestä, jonka mukaan kieltoain aikana alkoholia nautittiin vain majakan läntisissä huoneissa, koska ne oletettiin Ruotsille kuuluviksi. Lisäksi verkkokeskusteluissa Märketistä viitataan usein siihen, että meriraja vaikuttaa kalastusoikeuksiin. En kuitenkaan löytänyt tiedolle alkuperäislähdettä.

Väitin esitelmässäni, ettei rannankaan aineellinen todellisuus pelkisty viivoihin. Vertasin Märketin rantaviivaa ilmakehuun ja osoitin, etteivät ne juuri vastaa toisiaan. Aallot, vuorovesi, maankohoaminen, merenpinnan nousu ja muut kehityskulut nimittäin muovaavat rantaa jatkuvasti (ks. Swyngedouw 2004, 120). Siten rantaviiva on ihmisen hetkelliseen havaintoon perustuva poikkileikkaus tai pysäytyskuva rannan muotoutumisen prosessista.

Mietin ennen esitelmää, voisiko rannan prosessin jäsentää, esittää tai ”tietää”⁷ toisin kuin viivoina. Pohdinnan tuloksena kehitin esitelmää varten taiteellisen kokeilun.

Kuva 11. Esitelmäaamu. Olen ottanut taidetarvikkeet valmiiksi esille.

Kuva 12. Koevedostus. Kuvan on ottanut Pinja Hiltunen.

Kuva 13. Koevedos. Käsitän maalauksen tavaksi esittää rantaa.

Olin nukkunut esitelmäpäivää edeltäneenä yönä huonosti. Se ei kuitenkaan haitannut minua, kun pakkasin aamulla mukaani vesivärit, paperia, maalauslستان ja pullollisen vettä (Kuva 11). Levitin tarvikkeet ennen esitelmääni pöydälle luentosalin ylätasanteelle. Vaikka Calonian luentosali 2. on hassusti moneen tasoon rakennettu, se sopi päämäärääni hyvin.

⁷ Väitöskirjatutkija Elina Stenström-Tuomarila piti esitelmäni jälkeen oman esitelmänsä ”veden toisin tietämisen tavoista”. Hänen esityksensä aihe nivoutui siten mainiosti omaani.

Valkokankaalta ylätasanteelle päästyäni esittelin yleisölle paperin: se esittäköön kartan tapaan maanpintaa. Koska maanpinta on harvoin siloitellun tasainen, rypistin paperin käsissäni epätasaiseksi ja oioin sen taas. Tämän jälkeen kastelin paperin pinnan siveltimellä, eli käytin märkää märälle -tekniikkaa. Värjäsin ensin paperin toisen sivun punaisella. Se esittäköön maata. Sitten maalasinkin toisen sivun sinisellä. Se olkoon vettä. Nostin maalauksen pöydältä yleisön nähtäväksi, mikä sai sinisen väriaineen virtaamaan paperin reunalta toiselle. Laskin paperin taas pöydälle ja aloin tulkitsemaan, millaiseksi maalaus oli muotoutunut. Samalla kun kerroin tulkinastani muille, ihastelin mielessäni, kuinka hyvin maalaus olikaan onnistunut! (Kuva 12.)

Maalauksessa sininen ja punainen väriaine sulautuivat toisiinsa osin hallitsemattomasti (ks. Konttinen 2013, 12). Olivat siveltimenvetoni tai taitokseni sitten kuinka suorita tai viivamaisia tahansa, värit eivät muodostaneet viivoja vaan sävyiltään vaihtelevan, epämääräisen pinnan. (Kuva 13; ks. Kangasniemi 2012, 17.) Hieman samaan tapaan kuvan 1 viivat eivät yksinomaan erota pintoja toisistaan vaan muotoutuvat itsessään pinnoiksi (ks. Kandinsky 1947; vrt. kuva 10).

Miten voisin käsitteellistää tavan, jolla maalaukseni tai kuva 1 esittävät rantamaiseman? Mielestäni varsin kuvaava termi voisi olla *vaihtettuminen*, jonka olen lainannut luonnontieteiden kielestä. Usein sitä käytetään jäsentämään eri suotyyppien välisiä jatkumia: esimerkiksi korpi voi vaihtua rämeeksi. Maalauksessani taas vesi vaihtui maaksi.

Tällainen käsitys rannasta ei onnekseni ole harvinaisuudestaan (Grancher & Serruys 2021) huolimatta tieteelle eikä arkiajattelulle vieras. Esimerkiksi maantieteilijä Roosa Väisänen kuvaa pro gradunsa kartoissa paraislaisten ruovikoiden biomassan määrän vähittäistä muutosta veden ja maan välillä (Kuva 6). Gueben-Venière (2011) taas on toteuttanut hieman vastaavan koeasetelman kuin minä. Hän antoi joukolle insinöörejä paperin ja kynän ja pyysi merkitsemään Alankomaiden rannan kartalle. Osa insinööreistä ei kuitenkaan osannut päättää, mihin vetää rantaviiva. Koeasetelma muutti sen sijaan heidän representaationsa rannasta systeemiksi, joka muodostuu maasta (engl. *backshore*) ja vedestä (*offshore*).

Esitelmäni jälkeen joku yleisöstä kyseenalaisti sen, onko esittämäni ”rantaviivan kritiikki” sittenkään aiheellinen. Onko taidepläjäykseni ollutkin vain tyhjänpäiväistä käsienheiluttelua? Haluan kuitenkin puolustaa kokeiluani paitsi rantamaiseman monimutkaisten prosessien ymmärtämisellä, myös ajattelun yleisten vääristymien purkamisella.

Rannan jäsentämistä viivaksi voisi kutsua ”hallitsevaksi representaatioksi” (Hätinen 2017, 37–54). Väitän, että tällaiset representaatiot voivat jättää varjoonsa aivan valideja tapoja ”tietää toisin”. Varjoon voi jäädä niin etnologinen pienen ihmisen ääni kuin toislajinen luonto. Pyrkimykseni löytää vaihtoehtoisia tapoja ymmärtää todellisuutta ei ole minulle turhanpäiväinen myöskään siksi, että aion hyödyntää vastaavaa tieteenfilosofiaa pro gradussani.

Rannasta ruukkikylään

Olen leikitellyt tässä raportissa monilla teoreettisilla ja metodologisilla käsitteillä (ks. sanasto). Pro gradussani teen puolestaan etnografiaa ruukkikylä Verlassa, ja nähdäkseni monet käsitteistä on sovitettavissa myös etnografisen tiedon tuottamiseen. Pidän osaa käsitteistä joko etnografian klassikkokäsitteinä tai nousevina trendikäsitteinä. Niiden ympärillä käydään siis paljon tutkimuskeskustelua, johon voin tutustua vaikkapa ETNO0017-kurssilla. Koen, että tämän kurssityön ansiosta minulla on paremmat valmiudet koota oma tieteenfilosofinen apparaattini ja soveltaa sitä valitsemaani tutkimuskohteeseen. Jääköön nähtäväksi, millaiseksi graduni tapa muodostaa tietoa vielä muodostuu!

Sanasto ja käännökset

hallita, *dominate*

- tilan hallinnasta ks. Lefebvre 1991, 164–166

kokeileva tai **kokeellinen** tutkimus, *experimental research*

*meshwork*⁸ (Lefebvre 1991, 117, 152, 165)

- sovittanut visuaalisiin menetelmiin Ingold 2007, 80–82

^{8,9} Käsitteillä ei taida olla ainakaan vakiintunutta suomennosta. Ingoldin ”meshworkin” suomennokseksi voisi tosin sopia joko ”rihmasto” (ks. Elina Stenström-Tuomarilan luento, sivu 13) tai *kietouma*, jota käytetään toisinaan ainakin kasvatustieteen alalla.

muodostelma, *assemblage* (Bennett 2010)

- etnografiassa: Uusitalo 2020

osallistuva tai **osallistava** tutkimus, *participatory research* (Vaughn & Jacques 2020)

representaatio, *representation* (Knuuttila & Lehtinen 2010)

taideperustainen tutkimus, *art-based research*

- maisemansuojelussa: Heino 2023

*terraqueous*⁹ eli ‘maasta ja vedestä muotoutunut’ (Grancher & Serruys 2021)

vaihettua, *transition*

- rannoista ks. Grancher & Serruys 2021
- suotyypeistä ks. Lindholm 2013

viiva, *line* (Ingold 2007; Kandinsky 1947, 55–112)

yhteenkietoutua, *entangle or enmesh*; **yhteismuotoutua**, *intra-act* (Barad 2007)

- Kuvat 7–8 ovat osallistavasta taidetyöpajastani Viron Vösussa keväällä 2023 (Jordman 2023b). Työpaja havainnollisti konkreettisten yhteenkietoutumisten avulla kokemuksen ja päätöksenteon yhteismuotoutumista.

Lähteet

Andersson, Jan 2015: *Märket - majakkasaari kahden maan rajalla*. Suomen Majakkaseura ry., Helsinki.

Barad, Karen 2007: *Meeting the Universe Halfway - Quantum Physics and the Entanglement of Matter and Meaning*. Duke University Press, Durham.

Bennett, Jane 2010: *Vibrant Matter - A Political Ecology of Things*. Duke University Press, Durham.

Elixhauser, Sophie & Stefan Bösch & Katrin Vogel 2018: Meshworks and the Making of Climate Places in the European Alps - A Framework for Ethnographic Research on the Perceptions of Climate Change. *Nature + Culture* 13 (2).

Grancher, Romain & Michael-W Serruys 2021: Changes on the Coast - Towards a Terraqueous Environmental History. *Journal for the History of Environment and Society* 2021 (6), 11–34. Saatavissa: <https://dx.doi.org/10.1484/J.JHES.5.128578>.

Gueben-Venière, Servane 2011: How can mental maps, applied to the coast environment, help in collecting and analyzing spatial representations? *EchoGéo*. Saatavissa: <https://journals.openedition.org/echogeo/12625>.

Harteveld, Maurice 2020: Mapping Maritime Mindsets - Mental Maps. Leiden-Delft-Erasmus Universities, Alankomaat. Saatavissa: <https://www.portcityfutures.nl/news/mapping-maritime-mindsets-mental-maps>.

Heino, Marjo 2023: *Taiteilijana työskenteleminen osana yhteisöllistä maisemansuojelua*. Taidekasvatuksen väitöskirja. Aalto-yliopisto, Espoo. Saatavissa: <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-64-1093-7>.

Hietava, Lotta & Paavo Jordman & Heli Karhula & Hilja-Maija Simonen & Mitri Voutila 2023: Annex B - Raportti, Rauman työpaja. Julkaisematon maisemantutkimuksen kurssityö. Turun yliopisto, Pori.

Hätinen, Katja 2017: Venäjän ja Ruotsin representaatiot Helsingin Sanomien uutisissa tammi- ja huhtikuussa 2015. Kulttuurintutkimuksen pro gradu -tutkielma. Itä-Suomen yliopisto, Joensuu. Saatavissa: <http://urn.fi/urn:nbn:fi:uef-20170614>.

Ingold, Tim 2007: *Lines - A brief history*. Routledge, Abingdon.

Jordman, Paavo 2022: Mapping out the Mapathon. *EGEA Turku* [blogi]. Saatavissa: <https://egeaturkublog.wordpress.com/2022/11/04/mapping-out-the-mapathon>.

Jordman, Paavo 2023a: "Koko Rauman saaristo" - Challenges of aquatic representations in cultural mapping and beyond. Maisemantutkimuksen kurssityö. Turun yliopisto, Pori. Saatavissa: <https://users.utu.fi/pahjor/aquatic-representations>.

Jordman, Paavo 2023b: NBRC 2023 "Baltic sea(l)" - Exploring conflicts in the seascape. Maantieteen kurssityö. Turun yliopisto, Turku. Saatavissa: <https://users.utu.fi/pahjor/nbrc2023>.

Kandinsky, Wassily 1947 (1926): *Point and line to plane*. Kääntäneet Howards Dearstyne ja Hilla Rebay alkuteoksesta "Punkt und Linie zu Fläche". Solomon R. Guggenheimin säätiö, New York.

Kangasniemi, Miika 2012: Veden kuvaaminen öljyvärimaalauksessa. Kuvataiteen opinnäytetyö. Kemi-Tornion ammattikorkeakoulu, Tornio. Saatavissa: <https://urn.fi/URN:NBN:fi:amk-201205025927>.

Konttinen, Elina 2013: Siveltilmen vedoin mielialojen maailmaan - Ekspressiivinen kuvataidetyöskentely muistisairaiden laitoshoidossa. Ohjaustoiminnan opinnäytetyö. Hämeen ammattikorkeakoulu, Hämeenlinna. <https://urn.fi/URN:NBN:fi:amk-2013052310339>.

Knuuttila, Tarja & Aki Petteri Lehtinen (toim.) 2010: *Representaatio - Tiedon kivijalasta tieteiden työkaluksi*. Gaudeamus, Helsinki.

Lefebvre, Henri 1991 (1974): *The Production of Space*. Kääntänyt Donald Nicholson-Smith alkuperäisteoksesta "Production de l'espace". Blackwell, Oxford ja Cambridge.

Lindholm, Tapio 2013: Onko suomalainen suoluokittelu oppinsa vanki? *Suo* 64 (1), 29–42. Saatavissa: <http://www.suo.fi/article/9886>.

Swyngedouw, Erik 2004: Circulating Waters, Circulating Moneys, Contested Natures. *Teoksessa* Harrison, Stephan & Steve Pile & Nigel Thrift (toim.) 2004: *Patterned ground - Entanglements of nature and culture*. Reaktion Books, Lontoo.

Uusitalo, Eeva 2020: *Etnografian reittejä kylien ajallisuuteen ja aineellisuuteen*. Etnologian väitöskirja. Ruralia-instituutti, Helsinki. Saatavissa: <http://hdl.handle.net/10138/318092>.

Vaughn, Lisa M. & Farrah Jacquez 2020: Participatory Research Methods – Choice Points in the Research Process. *Journal of Participatory Research Methods* 1 (1). Saatavissa: <https://doi.org/10.35844/001c.13244>.

Väisänen, Roosa 2023: Järviruovikon (*Phragmites australis*) biomassan arviointi Sentinel 2 -satelliittikuvista. Maantieteen pro gradu -tutkielma. Turun yliopisto, Turku. Saatavissa: <https://urn.fi/URN:NBN:fi-fe2023050441052>.